

**MEMORIUL OFIȚERULUI DE LEGĂTURĂ,
MAIORUL DE STAT-MAJOR VIKTOR FRANTZ,
DESPRE CÂMPURILE DE LUPTĂ TURTUCAIA,
BAZARGIC, SILISTRA ȘI VARNA (1916)**

dr. Luminița GIURGIU^{*1}

Abstract

In August-October 1916 dramatic battles between the Bulgarian and the Romanian Army took place at south of the Danube, which ended with the loss of the entire Dobrogea. The drastic defeat suffered by the Romanian army influenced the military operations on the Transylvanian front, triggering the withdrawal from this war theater. Major Viktor Frantz, an Austrian liaison officer of the Mackensen Command, visited the battle theater and drew up an analytical memoir on how were conducted the military operations.

Keywords: Major Viktor Frantz, Turtucaia, Bazargic, Silistra, Varna, 1916

*

Între anii 1883 și 1888 a fost elaborată prima ipoteză pentru teatrul de război sud, care pleca de la premiza că Bulgaria ar fi trecut la ofensivă, singură sau în cooperare cu Rusia Țaristă. În această situație Armata Română s-ar fi concentrat în zona Turnu Măgurele, Alexandria, Roșiorii de Vede, Caracal, Corabia, acționând cu o grupare secundară de acoperire în Dobrogea².

Reputatul istoric Valentin Ciorbea observa, pertinent, că teritoriul dobrogean avea o vulnerabilitate *ce decurgea din vecinătatea Rusiei la nordul Dunării și stăpânirea «Cadrilaterului» de către Bulgaria, a lipsei mijloacelor navale și a celor specifice apărării dinspre uscat a litoralului maritim și fluvial³.*

În condițiile date, România trebuia să mobilizeze forțe atât pe Dunăre, între cursurile inferioare ale râurilor Jiu și Vede, cât și la sud, în Dobrogea de Sud (sau Dobrogea Nouă). În situația unui contraatac, frontierele amenințate erau considerate a fi: *1) Frontiera de Sud, formată pe Dunăre, de la localitatea Gruia (în fața Timocului) și până la localitatea Căscioare, la*

¹ Comisia Română de Istorie Militară; Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”

² Vezi pe larg căpitan Vladimir Zodian, *Elaborarea planurilor de mobilizare a puterii armate a țării și a planurilor de campanie*, în „Istoria militară a poporului român”, Editura Militară, 1988, București, p. 59-64.

³ Valentin Ciorbea, *Dobrogea în geopolitica României și a Europei la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, în „Dobrogea 1878-2008. Orizonturi deschise de mandatul european”/ coord. Valentin Ciorbea/, Editura Ex Ponto, Constanța, 2008, p. 231.

vest de Oltenița; 2) *Frontiera de Sud și Sud-Vest a Dobrogei, de la Dunăre, la vest de Turtucaia, până la Marea Neagră, inclusiv localitatea Sabla*; 3) *Frontiera maritimă, de la Sabla, spre nord, până la localitatea Vâlcov inclusiv*.⁴

De cealaltă parte a frontierei, Armata 3 bulgară (compusă din Diviziile 4 și 5) era concentrată în sectorul Razgrad-Rusciuc-Varna, fiind, ulterior, întărită cu Divizia 1 Infanterie, o brigadă din Divizia 6 Infanterie, Divizia 1 Cavalerie și cu un detașament german.

Conform primul plan de operație împotriva României, Germania considera că Bulgaria trebuia să apere temporar frontiera dinspre Dobrogea, în timp ce ea urma să ocupe șesul României, după care să treacă Dunărea și, cu un atac combinat împotriva orașului București, să înconjoare și să distrugă Armata Română. Comandantul Armatei 3 bulgare aprecia că trebuia să se împotrivescă concepției germane, *având teamă ca nu cumva românii, cu marele ajutor rus, să pătrundă în nord-estul Bulgariei*, optând pentru trecerea imediată la ofensivă în Dobrogea, pentru distrugerea forțelor române înainte de sosirea trupelor ruse. Primul obiectiv era cucerirea cetăților Turtucaia și Silistra, considerând că altfel nu ar fi fost posibilă înaintarea în Dobrogea de nord.

Feldmareșalul August von Mackensen⁵, numit la 15/ 28 august comandant suprem al armatei germano-bulgaro-turce din nord-vestul Bulgariei, considera că atacul asupra celor două cetăți trebuia să se desfășoare prin surprindere și simultan. Desfășurarea ulterioară a evenimentelor a confirmat această opinie.

La 19 august/ 1 septembrie 1916 Bulgaria și Turcia au declarat război României, trupele bulgare declanșând bătălia împotriva Capului de pod de la Turtucaia. După victoria obținută, Armata 3 bulgară a considerat că forțele sale sunt *risipite* pe un front de 160 km și că *inamicul, încă puternic, putea*

⁴ Arhivele Militare Române (în continuare A.M.R.), fond Marele Stat Major – Secția 3 Operații, dosar 252/1914, f. 11.

⁵ *August von Mackensen* (1849-1945), feldmareșal german. În timpul Primului Război Mondial, a comandat trupele austro-germane în Galiția și Serbia (1915). Comandant al trupelor germano-bulgaro-turce care au atacat România dinspre sud (1916). A condus ofensiva de la Mărășești, înfrântă de armata română (august 1917). Supranumit „spărgătorul de fronturi”, a fost folosit de comandamentul german pentru acțiuni de străpungere a liniilor de apărare inamice.

să-și concentreze forțele contra unor anumite posturi din frontul acesta larg și să înfrângă unitățile armatei și a decis să concentreze întreaga armată pe un front mai scurt, între Silistra și Bazargic și abia după aceea să înainteze în direcția nord-est, după urmele inamicului în retragere. Deplasarea pe noul aliniament urma să se facă între 7 și 11 septembrie. Astfel că momentele Turtucaia (19 august/1 septembrie - 24 august/6 septembrie), Bazargic (22 august/4 septembrie - 26 august/8 septembrie), Silistra (26 august/8 septembrie), retragerea armatelor ruso-române pe aliniamentul Rasova-Cobadin-Tuzla (1/14 septembrie), luptele de pe aliniamentul Rasova-Cobadin-Topraisar-Tuzla (3/16 - 8/21 septembrie), Flămânda (18 septembrie/1 octombrie - 22 septembrie/5 octombrie), Constanța (9/22 octombrie) reprezintă momente de tragic eroism, dar și de neputință. Succesiunea de retrageri și înfrângeri dureroase a determinat oprirea acțiunii și mutarea trupelor pe frontul din Transilvania, unde ofensiva germano-austro-ungară devenea amenințătoare. Drept consecință, la 20 septembrie/3 octombrie, armata română din Transilvania începe retragerea generală.

În perioada interbelică analiștii militari au căutat să identifice cauza înfrângerii de la Turtucaia. Justificări sau acuze se regăsesc atât în documentele de arhivă, cât și într-o bogată memorialistică. *Memoriul* ofițerului de legătură Viktor Franz se înscrie pe această linie, completând preocupările noastre de readucere în atenția istoricilor dramaticele evenimente care au culminat cu pierderea Dobrogei la sfârșitul anului 1916⁶.

⁶ Vezi și lucrările Luminiței Giurgiu, *Bătălia de la Turtucaia în viziunea bulgară (1916)*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, XIX, nr. 4(74), 2016, p. 38-50; *Acțiunile Diviziei 1 Cavalerie bulgare în Dobrogea (19-21 octombrie 2016)*, în „Dunărea și Marea Neagră în spațiul euro-asiatic. Istorie, relații politice și diplomație”, IV, „Lucrările celei de-a XX-a ediții a Conferinței Naționale de Comunicări Științifice a Muzeului Marinei Române”, /coord. Andreea Atanasiu-Croitoru/, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2016, p. 282-292; *Desfășurarea operațiilor militare după eșecul de la Flămânda (septembrie-octombrie 1916)*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române 2016”, tom XIX, Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2016, p.110-120; *Armata bulgară cucerește definitiv Dobrogea (1916)*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, XX, nr. 2(76), 2017, p. 31-43; *Din nou despre Turtucaia – Generalul Constantin Teodorescu versus generalul Gheorghe Dabija*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, XX, nr. 3(77), 2017, p. 6-15; *Acțiunea Diviziei 1 Cavalerie bulgare în Dobrogea (1916)*, în Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, *Anul 1916 în dinamica războiului mondial. Intrarea României în „Marele Război”. The Year of*

În anul 1924, între Ministerul Afacerilor Străine și Ministerul de Război s-a purtat o corespondență privind identificarea de către Direcția Afacerilor Politice Internaționale, prin reprezentantul României în Comisia pentru arhive de la Viena, a raportului feldmareșalului August von Mackensen către Marele Stat Major austriac asupra luptei de la Turtucaia.

La 27 iunie 1924, cu Adresa nr. 2455, profesorul Mihail Popescu informează că: *prezentându-mă la Kriegsarchiv, unde se află depuse actele ce privesc campaniile din războiul mondial [...], am constatat, după o cercetare amănunțită și în urma afirmației șefului serviciului, că asemenea rapoarte nu există, deoarece toate rapoartele numitului comandant au fost trimise numai la Marele Stat Major german, căruia îi era subordonat. Mi s-a mai spus apoi, tot de către șeful serviciului, un perfect cunoscător al luptelor ce au avut loc pe frontul românesc, deoarece a publicat o lucrare asupra acestor lupte, lucrare apărută în limbile ungară și engleză, că toate rapoartele generalului Mackensen se păstrează la Darmstadt, lângă Berlin”, dar a găsit, „printre rapoartele ofițerilor de stat-major austrieci trimiși ca ofițeri de legătură pe lângă generalul Mackensen, un raport al maiorului de stat-major Viktor Frantz, care privește această chestiune⁷.*

Raportul a fost regăsit în *Kriegarchiv din Viena, la Secția Operațiilor Războiului Mondial nr. 545, în grupul rapoartelor ofițerilor de stat-major austrieci de pe lângă Armata generalului Mackensen.*

Documentul, pe care îl redăm în integralitate, apreciem că ne completează imaginea despre luptele desfășurate la Turtucaia, Silistra, Bazargic și Varna. Întocmit în zilele imediat următoare evenimentelor, informațiile culese sunt deosebit de interesante atât din punct de vedere militar (analiza fortificațiilor, a intensității luptelor, a calității drumurilor, a resurselor ș.a.), cât și uman (lipsa de respect față de militarii români decedați, mutilați, jefuiți și lăsați neîngropați).

1916 and the Impact on the World War Dynamics ROMANIA'S ENTRY INTO THE GREAT WAR”, /coord. Mihail E. Ionescu/, Editura Militară, București, 2017, p. 141-154; *Turtucaia – o tragică bătălie, o dureroasă rană sângerândă*, în „Document. Buletinul Arhivelor Militare Române”, XXI, nr. 1(79), 2018, p. 49-56.

⁷ A.M.R., fond microfilme, rola F.II. 5.160, cd. 284.

Deosebit de importantă considerăm că este afirmația - confirmată și de alte documente de arhivă - privind capturarea *Planului de apărare* a Capului de pod Turtucaia, fapt care a permis armatei bulgare să acționeze în zonele vulnerabile, obținând victoria într-un timp scurt și cu pierderi minime.

„Nr. 545

Maior de stat-major

VIKTOR FRANTZ

***Dare de seamă
asupra câmpurilor de luptă Turtucaia, Silistra, Bazargic și Varna
către Înaltul Comandament al Armatei (KVK)
Secția Operații
la Teschen Târnovo, 17 septembrie 1916***

Cu consimțământul Înaltului Comandament Mackensen am inspectat, în timpul de la 13 septembrie până la 16 septembrie a.c., câmpurile de luptă Turtucaia, Silistra, Bazargic și portul de război de la Varna și trimit asupra lor următoarea dare de seamă.

A. Turtucaia

Capul de pod român Turtucaia, peste tot modern refăcut, cu dispozitivul de apărare al unui câmp puternic întărit, la care refacere românii, după spusele ofițerilor români luați prizonieri la Turtucaia, au lucrat trei ani împliniți și la refacerea lucrărilor s-a întrebuințat, în parte, experiențele războiului actual.

Vezi Anexa I, lucrările de întărire ale Turtucaiei, așa cum trebuiau să fie terminate la sfârșitul lui 1916, luate după un plan românesc, care a fost capturat la Turtucaia.

Pe baza celor văzute personal am stabilit că lucrările de mai sus corespund cu realitatea afară de următoarele:

1) Poziția de la Staroselo are numai o rețea de sârmă a 3 rânduri, pe cât pot aprecia, repede așezată, majoritatea întăririlor lipsesc. Ele sunt numai de-a lungul șoselei Turtucaia-Rusciuc, apoi vest (cota 128) Staroselo și numai în parte pe ambele laturi ale șoselei care pleacă de la Staroselo către sud. Pozițiile bateriilor neterminate, întăririi slabe.

Astfel se clarifică [sic!] că Detașamentul german „Hammerst” a pus stăpânire la 3.9⁸ pe această poziție aproximativ foarte repede, fără o specială pregătire de artilerie.

2) Poziția principală este, cu toate acestea, complet terminată până aproape de partea de est, între șoseaua Turtucaia-Siliștră și fluviul Dunărea. Rețeaua de sârmă închisă este în toate părțile pe 5 rânduri în partea frontului de sud, pe porțiunea W.3-10 parțial până la 10 rânduri, în interiorul rețelei de sârmă gropi de luptă, în fața rețelei de sârmă, în părțile nebatute de focuri, se află puternice abatize⁹ și mine.

Punctele de sprijin ale infanteriei sunt foarte puternice, prevăzute cu adăposturi blindate bine așezate, pozițiile de baterii au în parte adăposturi betonate. În unele baterii, pe frontul de vest și sud, sunt așezate calibre mici în beton având și scut; aici mai erau așezate baterii moderne de 12 cm și obuziere de 15 cm.

Cu toate acestea, prada arată, în mod precis, că armarea nu era completă, căci s-au capturat numai 100 de tunuri (inclusiv tunurile de câmp), astfel că majoritatea bateriilor nu au putut fi controlate.

Puținele adăposturi de infanterie aflate în spatele rețelelor de sârmă făceau legătura între forturile și flancarea lor; sunt executate pentru trăgător în picioare, prevăzute cu admirabile adăposturi blindate și șanțuri de legătură. Poziția principală este bine așezată în teren.

Este aproape de necrezut că această puternică poziție a putut să cadă în trei zile numai.

După un scurt foc viu, Detașamentul „Hammerst”, în timpul de la 3-5 septembrie a pus stăpânire pe Fortul 1-2 pe frontul de vest, Divizia 4 bulgară a pus stăpânire pe Forturile 3-7 așezate pe frontul de sud, Brigada 1 din Divizia 1 bulgară a pus stăpânire pe Forturile 8-9, toate acestea după o scurtă pregătire de artilerie. În special s-au dat lupte foarte înverșunate pentru punerea în stăpânire a Fortului 8-6; aceasta reiese din terenul

⁸ Septembrie – n.n.

⁹ Abatiză: baraj împotriva infanteriei, tancurilor sau autovehiculelor, realizat în păduri din copaci doborâți cu vârful spre inamic.

complet frământat de obuze, iar rețelele de sârmă în multe părți complet distruse.

La 13.9 erau încă pe toată suprafața, în apropierea acestor forturi, foarte multe arme și mormane de muniții (artilerie și infanterie) și multe cadavre românești neînmormântate, ale căror haine fuseseră furate.

Forturile 10-15 sunt mai slab organizate, am văzut acolo multe butoaie de ciment, astfel se poate considera și aici că nu au fost complet întărite și erau în curs de execuție.

Cauza căderii atât de repede a Turtucaiei, spusă mie de mai mulți ofițeri germani și bulgari care au luat parte la atac, a fost că cele două divizii românești (Diviziile 15 și 17 de rezervă) au ocupat poziția de apărare cu puține forțe: infanteria, care ocupa pozițiile înaintate, a fugit (parte din ea) imediat la începutul tragerilor de efect, rezervele erau prea mult înapoi, o pădure care se afla în apropiere (înălțime de 4 m, tânără, de stejar) și care luase foc din cauza loviturilor de artilerie, nu înlesnea apropierea rezervelor din cauză că focul mergea spre orașul Turtucaia.

Toate acestea ajutară mult atacul care, cu toate împrejurările acestea foarte favorabile, trebui să se facă cu mare curaj și îndârjire.

3) Poziția înaintată de la Antimovo este numai începută. Despre întărire nici nu se poate vorbi.

4) Centura inferioară a fortului este neterminată, numai în parte prevăzută cu rețele de sârmă și întărituri; ea a fost reapărată după luarea poziției principale. Acei români care n-au putut să scape către est, sau să treacă Dunărea, s-au predat aici atacatorului.

5) Bulgarii sunt pe punctul de a așeza baterii pe înălțimile din dreapta Dunării, de o parte și de alta a Turtucaiei, care să acționeze contra celor 5 baterii române, așezate de o parte și de alta a Olteniței. Românii opriră imediat aceste lucrări și deschiseră un foc intensiv, chiar în ziua de 14.9, unde mă aflam, contra bateriilor bulgare.

6) Șoselele de legătură arătate în plan sunt complet terminate, tot astfel cazarmile și magaziile interiorului Capului de pod, totul este solid și puternic construit.

După expunerea de mai sus reiese că [sic!] Capul de pod Turtucaia, cu o apărare mai îndârjită, ar fi influențat mult actualele operații ale Armatei 3 bulgare și luarea acestui Cap de pod prezintă un important act de arme;

reiese, în același timp, rezistența slabă a armatei române contra atacurilor energice susținute de artileria bulgară.

B. SILISTRA

Capul de pod Silistra, al cărui dispozitiv de apărare l-am schițat în Anexa nr. 2, face impresia a nu fi terminat.

Poziția înaintată, așezată vest Turtucaia, este foarte slabă și constă dintr-o rețea de sârmă a 3-5 rânduri, având numai rețeaua dinafară cu sârmă ghimpată, iar celelalte rețele din sârmă lisă¹⁰. Adăposturile din spatele acestei rețele lipsesc cu totul, în parte se observă începuturi făcute în ultimele momente.

Rețeaua de sârmă a poziției principale este ceva mai puternică, construită, și constă din 5-8 rânduri de sârmă ghimpată, având însă parii foarte sumar așezați.

Aceste rețele de sârmă sunt cu mult mai slabe ca acelea ale poziției principale de la Turtucaia. Înapoia acestei rețele sunt adăposturi în construcție, lipsesc aproape de tot adăposturile blindate, mari părți din poziții sunt fără nici un adăpost.

În interiorul Capului de pod n-am găsit nicăieri magazii și adăposturi blindate pentru rezervă, ca la Turtucaia.

Astfel prezintă Capul de pod Silistra un început de poziție întărită. El nici nu a fost apărat, căci numai la frontul de vest am putut să observ slabe urme de luptă. Silistra căzu chiar în ziua de 9.9 în mâinile cavaleriei trimisă înainte.

Românii, în retragerea lor repede, au trebuit să lase Silistra neapărată; faptul că am găsit șoseaua Silistra-Turtucaia presărată cu muniție de artilerie și infanterie, mă întărește a crede aceasta.

Bizar mi se pare că am găsit aici numai chesoane aruncate, foarte puține cadavre de cai și de oameni, iar nimic din ceea ce se găsește într-o retragere.

C. CÂMPUL DE LUPTĂ DE LA DOBRICI

Câmpul de luptă de la nord de Dobrici este caracteristic, pentru că se întâlnește foarte rar în războiul de mișcare un asemenea punct de luptă.

¹⁰ Lis(ă): neted(ă).

Lupta a avut loc pe un platou foarte lat, care prezintă foarte puține adăposturi. Lățimea câmpului de luptă și multe chesoane, arme și câteva tunuri presărate cu cadavre arată rezistența pe care inamicul a vrut să o pună pe această poziție. Pe cât se pare, bulgarii au trebuit să atace aici foarte dârz, cu toate acestea, însă, cu foarte puține pierderi. Rezultatul atacului a avut ca [sic!] consecință imediată ocuparea Varnei în ziua de 4 septembrie.

Și aici se observă că bulgarii au prădat cadavrele luându-le hainele, iar în ziua de 14.9, când mă aflam acolo, majoritatea cadavrelor nu erau îngropate.

Este de remarcat că românii, în urma războiului balcanic, au lucrat mult la construcția de șosele în Dobrogea Nouă. Astfel, se află o șosea care pleacă de la Silistra spre Alfatar, Curtbunar, la Dobrici, o șosea nouă lucrată în chip admirabil, pe care am putut s-o străbat cu automobilul în timp de 2,30 ore. Tot așa de bună este șoseaua Turtucaia-Silistra, spre Baibunar.

Mari avantaje pentru înaintarea repede a operațiilor sunt resursele bogate ce se găsesc în Dobrogea. Trupelor nu este nevoie a le trimite provizii, căci le găsesc aproape pe loc. Singura grijă este numai aprovizionarea cu muniții și aceasta a fost făcută foarte greu căci trenurile bulgare, înhămate cu boi, nu puteau fi la timp decât cu multă greutate; ele au fost, mai tot timpul, mult în spatele trupelor.

D. PORTUL DE RĂZBOI VARNA

Ca port de război, Varna poate fi luată foarte puțin în considerație. Lucrările de coastă sunt învechite, acelea făcute de către bulgari în timpul războiului. La coasta Mării Negre sunt tunuri de calibru foarte mic și neputând face față, dacă ne gândim la flota de război rusă care dispune de tunuri de 30,5 cm.

Portul este întins și deschis, foarte greu de apărat. Singurul mijloc activ de apărare în portul de război Varna este stația de avioane germane a cărei activitate este foarte intensă.

Înainte de această dare de seamă, cu speranța că observațiile mele vor clarifica situația puțin cunoscută de felul cum a urmat ofensiva Grupului de Armate Mackensen în Dobrogea, luarea Turtucaiei și predarea imediată a

Silistrei de către români, care atrage o situație demoralizatoare a armatei române¹¹.

Raportul maiorului de stat-major Frantz, înaintat Comandamentului General Austriac – Secția Operații, în Teschen, cuprindea și 2 anexe, care nu au fost regăsite de profesorul Popescu.

¹¹ A.M.R., Fond microfilme, rola F.II. 5.160, cd. 283-292.